

УДК 006-029:502/504:((477):0.061.1ЕС)(045)

ЕКОЛОГІЧНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ І СЕРТИФІКАЦІЯ: ПОРІВНЯННЯ УКРАЇНИ І ЄС**Москаленко К.С.**Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

В статті визначено чинники, що сприяли інтенсифікації процесу контролю за рівнем забруднення навколишнього природного середовища та просуванню екологічно чистих товарів. Крім того, встановлено, що екологічні потреби суспільства безпосередньо виражаються в наявності екологічно чистої продукції. Проведено ретроспективний аналіз розвитку стандартизації і сертифікації. Також, наведено порівняльний аналіз роботи екологічної стандартизації і сертифікації України та ЄС, який показав її основні недоліки. На їх основі запропоновано внести суттєві зміни до законодавчої бази України та ЄС, зокрема що стосується контролюючого органу, який би перевіряв екомарковану продукцію на рівень екологічності.

Ключові слова: еколого-економічна криза, конкурентоспроможність, стандартизація, сертифікація, еко-тенденція, екологічне маркування.

Постановка проблеми. Загострення глобальної еколого-економічної кризи значно відобразилось на проблемах національної економіки України, які характеризуються, головним чином, низькою конкурентоспроможністю вітчизняного товаровиробника на міжнародному ринку.

Заради покращення конкурентоспроможності національної економіки на усіх її ієрархічних рівнях необхідно забезпечити високий ступінь якості та екологічності продукції. Ця потреба відображається і в поступовому збільшенні попиту на екологічно чисті товари. У великих містах відкриваються невеликі магазини, що пропонують органічні продукти, на полицях супермаркетів з'являються «зелені» миючі/чистячі засоби, мережі парфумерних магазинів пропонують парфюмерно-косметичну продукцію виготовлену виключно з натуральних компонентів. Підтверджує зацікавленість українських споживачів в покупці екологічно чистих товарів і опитування, яке проводилося компанією Appleton Mayer, що займається статистичними дослідженнями. Так, відповідаючи на запитання: «Чи готові ви купувати екологічно чисті товари, враховуючи, що їх вартість буде вище вартості стандартних товарів?», 60% респондентів відповіли позитивно і лише 16% заявили, що їх не цікавлять такі товари» [1].

Одним із способів забезпечення якості продовольчих і непродовольчих товарів є їх екологічна сертифікація та стандартизація.

Актуальність даної проблеми зумовлена тим, що в той час, коли в країнах ЄС спостерігається тенденція до просування на ринок екологічно чистих продуктів, для України характерним є їх фальсифікування та відсутність ефективного механізму регулювання еколого-економічних відносин. Так, споживання генномодифікованої продукції (ГМО), яке сприяє підвищенню рівня екодеструктивного впливу на довкілля, загрожує екологічній безпеці та економічному стану країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань економічних засад розвитку екологічних стандартів та сертифікацій, системи їх регулювання та гармонізації, присвячена низка праць провідних вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких: П. Скрипчук, В. Дятлова, С. Вознюк, Л. Валага, О. Нагорна, І. Оносова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В той же час недостатньо ви-

вітленими у науковій літературі залишаються питання порівняльного аналізу процесу екологічної стандартизації та сертифікації в Україні та ЄС та визначення основних недоліків та проблем в їх роботі.

Мета статті. Головною метою статті є виявлення недоліків та проблем у роботі екологічної стандартизації та сертифікації шляхом порівняльного аналізу України і ЄС та надання практичних рекомендацій щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Ми живемо в епоху, коли людство охопило своєю діяльністю всю планету. Вперше в історії людства інтереси народних мас і вільної думки особи визначають життя людства. Перед людством, його думкою і працею, постає питання про перебудову біосфери в інтересах вільно мислячого людства як єдиного цілого [2]. Саме тому сучасні еколого-економічні проблеми набули глобального характеру. Екологічна система через великі масштаби світової економіки стала еколого-економічною [3] і опинилася заручником людської неконтрольованої діяльності.

Еколого-економічна криза виникла через нерегульованість та як наслідок – суперечність системи зв'язку «людина ↔ суспільство ↔ природа». На відміну від природних екологічних криз, які спричиняються природними процесами: фізичними, хімічними, біологічними чи комплексними, еколого-економічна криза є антропогенною за своєю суттю. Особливістю сучасної еколого-економічної кризи є те, що вона має глобальний характер – більшість еколого-економічних проблем є світовими. Підтверджується це і Всесвітнім економічним форумом у своїй останній доповіді в Давосі [4], який виділяє наступні проблеми: глобальне потепління, збільшення парникового ефекту, нестача води, зміна клімату, втрата біорізноманіття, виснаження природних ресурсів, старіння населення, хронічні захворювання тощо.

Важливість невідкладного усунення даної проблеми відображається і на тривалості життя української нації. Так, тривалість життя в Україні становить у середньому близько 66 років (у Швеції – 80, у Польщі – 74). Значною мірою це зумовлено забрудненням навколишнього природного середовища внаслідок провадження виробничої діяльності підприємствами гірничо-

добувної, металургійної, хімічної промисловості та паливно-енергетичного комплексу [5].

Подальше поглиблення цієї кризи змушує шукати шлях розвитку такої моделі економіки, яка б урахувала і ставила у ряд пріоритетів екологічний фактор. Тому, з початку 90-х років ХХ століття інтенсифікується процес контролю за рівнем забруднення навколишнього природного середовища просуванням екологічних товарів як одного з найважливіших принципів виробництва і споживання продукції.

Важливість та необхідність дослідження системи екологічного сертифікування викликано і тим, що його застосування відповідає потребі суспільства в охороні навколишнього природного середовища; потребі споживача мати правдиву інформацію про екологічну відповідність продукції; потребі виробника підвищити конкурентоспроможність своєї продукції; вимогам світової спільноти та Світової організації торгівлі, що підсилює бажання України стати повноправним членом ЄС.

Не можна не зазначити, що від обсягу товарів різного рівня екологічності залежить екологічна безпека країни та здоров'я нації в цілому. Так, споживання екологічно чистої продукції, яке сприяє зниженню рівня екодеструктивного впливу на довкілля – може забезпечити екологічну безпеку країни, що є першочерговою метою сталого розвитку будь-якої країни світу.

На сьогоднішній день вся продукція світового ринку відображає свою країну походження, умови виробництва, стан матеріально-технічної бази виробництва і т. п. для того, щоб споживач мав змогу отримати інформацію про придбаний продукт. Тобто, вся продукція має свої якісні та кількісні характеристики, що є важливим елементом в управлінні якістю продукції та задоволення екологічних потреб суспільства. Під екологічними потребами розуміють сукупність природних і соціокультурних параметрів, що забезпечують гармонійні умови життя у системі «людина ↔ суспільство ↔ природа». Отже, екологічні потреби – це потреби в екологічно чистих товарах.

Головними інструментами управління якістю продукції виступають – стандартизація і сертифікація.

Відповідно до економічного словника [6, с. 295], стандартизація (англ. standartization) – це 1. встановлення єдиних обов'язкових норм і вимог на готову продукцію з метою впорядкування діяльності у певній галузі. 2. зведення багатьох видів виробів до невеликої кількості типових для раціональної організації виробництва.

Сертифікацією продукції (англ. qualitycertification) – є підтвердження за допомогою спеціальних випробувань її відповідності вимогам нормативно-технічних документів, найчастіше стандартів. Сертифікація дає змогу контролювати дотримання вимог до продукції з метою забезпечення безпеки життя і здоров'я людей, охорони навколишнього середовища. Здійснюють сертифікацію організації, акредитовані Держстандартом України [6, с. 279].

Стрімкий розвиток маркетингових досліджень та сегментів екологічного ринку почав набирати обертів ще з кінця 60-х років ХХ ст. Яскравим прикладом початку еко-тенденцій може бути

компанія Coca-Cola, яка на зауваження інвайтронменталістів змінила упаковку своєї продукції на більш екологічну та почала використовувати в процесі свого виробництва екологічно чисту газований воду та натуральні соки.

В Україні розквіт еко-тенденцій прийшов на 2010 рік. Так, на товарах почали з'являтися такі ярлики, як «еко», «руйнується під впливом природних факторів», «органік», «придатний для вторинної переробки», «екологічно чистий», «натур», «біо», «екологічно безпечний продукт» та інші. Варто наголосити на тому, що найчастіше вони не означають де-факто нічого або не підтверджені ніякими документами чи лабораторними дослідженнями. Тобто, споживачі введені в оману.

В ідеальному стані речей виробники повинні проводити ретельну перевірку своєї продукції і тільки в тому разі, якщо продукція відповідає екологічним стандартам має змогу отримати відповідне маркування. Щоб на товари поставили відповідну позначку, весь цикл його виробництва – від складу сировини до утилізації, повинен бути екологічно орієнтованим; крім того, товар повинен на 95% складатися з органічної сировини.

Ситуація в Україні бажає бути кращою. Таким чином, виробники екологічно сертифікованої продукції у 2014 році пролобіювали розгляд Закону України «Про стандартизацію» [7], який обмежує можливість використання термінів «еко», «натур», «біо», «органік» без наявності сертифікату якості. Однак, даний закон недопрацьований і недобросовісні товаровиробники й досі мають можливість для певних маневрів. За даним законом передбачалося, що продукція пройде сертифікацію, або виробник зніме марку якості.

Сьогоднішня тенденція свідчить про те, що товаровиробники використовують вище перераховані приставки, як частину маркетингового ходу і ніякого якісного значення вони не несуть. Наприклад, мережа кафе «Франсуа.ца» прикрасила пакети для їжі позначкою «еко», але на їх сайті екологічного сертифікату немає, а згідно з Законом України «Про стандартизацію» така позначка заборонена (використовувати можна лише «органік» і лише за наявності сертифікату).

Однак є мережі магазинів, які спеціалізуються на органічних товарах. Наприклад, в мережі супермаркетів «Сільпо» є спеціальні відділи, де лише органічна продукція. Популярністю користується також «Еко-лавка», але далеко не вся продукція, яка там знаходиться має відповідний сертифікат якості.

Проведемо аналогію з сертифікуванням продукції в ЄС. Почнемо з упакування. На відмінну від України, де головною ознакою екологічної продукції є упакування, яке здебільшого характеризується пастельними кольорами, мінімалізмом в оформленні, то в Європі упакування повинно бути з сировини, яка пройшла вторинну переробку, або ж яка може бути повторно перероблена.

Таким чином, сутність екологічного маркування в Європі полягає у розробці критеріїв для кожного виду продукту та послуги. Такі види критеріїв направлені на зниження негативного впливу на довкілля на всій стадії життєвого циклу: від виробництва до утилізації [8].

Взагалі, сертифікація ЄС є своєрідним еталоном міжнародного рівня. Оскільки Україна ру-

хається до міжнародного ринку, основною проблемою є низька тенденція оцінки екологічних критеріїв: декларування якості і безпеки – недостатньо на сьогоднішній день. Необхідно мати об'єктивні докази даних критеріїв. Розв'язанням цієї проблем можливе за рахунок інтеграції українського законодавства до аналогів ЄС.

Основою екологічної сертифікації в майбутньому буде нормативне і правове забезпечення, що є результатом діяльності Комісії ЄС, авторитетних міжнародних і європейських організацій в галузі стандартизації та сертифікації.

На відміну від української сертифікації в європейських країнах вона достатньо широко розвинена. Вона доповнює звичайну сертифікацію і майже завжди носить обов'язковий характер.

У Франції екологічна сертифікація сільськогосподарської продукції заснована на законодавчих засадах з 1960 р., на її основі введені еко-маркування як за видами продукції, так і групами виробників або спілок виробників. Основні правила екологічної сертифікації Франції заключаються в:

- дотриманні положення для споживачів проводити контроль на рівень екологічності продукції;
- обов'язковому складі органу, який видає екологічні сертифікати, з споживачів і представників суспільних організацій з захисту навколишнього середовища;
- відповідності всього життєвого циклу продукції до отриманого екологічного сертифікату;
- економічній зацікавленості виробника створювати екологічно чисті продукти.

В Німеччині, робота з екологічною сертифікацією почалася з 1974 р. і в її процедуру включають наступні етапи:

1. Початковий етап складається з публічним ознайомленням продукції, яка претендує на екологічне маркування.

2. Федеральне бюро з навколишнього природного середовища створює комісію з кваліфікованих фахівців, яка аналізує відгуки та дає замовлення Німецькому інституту гарантування якості і сертифікації на розгляд заявки про екологічну сертифікацію.

3. Федеральне бюро з навколишнього природного середовища, як центральний орган системи управління, розробляє технічні умови сертифікації.

4. За результатами розгляду заяви пропрацюються рекомендації для журі, яке в свою чергу враховує результати всіх етапів, докази відповідності товарів виробника, відгуки організацій, які беруть участь в процедурі.

Варто зазначити, що відміну від всієї серйозності процедури отримання сертифікату, країни ЄС підкреслюють добровільність даної процедури і її відкритий характер для всіх країн. Але в той же час, в 1993 р. була прийнята Директива ЄС, що визнала значні переваги екологічно сертифікованої продукції, що постачається на ринок над тією, що не отримала відповідного екологічного маркування.

Таким чином, проведена аналогія екологічної стандартизації та сертифікації в Україні і країнах ЄС дає підставу виділити їх основні недоліки та проблеми в роботі:

1. Недосконала законодавча база по регулюванню управління якістю і безпеки продукції підприємств.

2. Непримусовий характер процедури екологічної стандартизації і сертифікації.

3. Недобросовісність товаровиробників щодо споживачів.

4. Фальсифікована продукція за необґрунтовано підвищеними цінами.

Отже, на основі виявлених недоліків та проблем роботи екологічної стандартизації та сертифікації в Україні та ЄС доцільним є повна імплементація нормативно-правових актів за європейським аналогом. Також, необхідним є прийняття на законодавчому рівні примусового проходження процедури екологічної стандартизації і сертифікації продукції та контролю за її достовірністю.

Таким чином, прийняття повного пакету нормативно-правових актів слугуватиме формуванню ефективної законодавчої бази європейського рівня і створенню реального правового поля для забезпечення рівних умов функціонування суб'єктів господарювання органічного напрямку, які в свою чергу будуть сприяти підвищенню рівня екологічної безпеки країни та здоров'я нації, включаючи майбутнє покоління.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проведений аналіз доводить необхідність запровадження та здійснення нововведень і змін щодо процесу отримання екологічної стандартизації та сертифікації, внесених до законодавства України та ЄС. Головним чином, важливим є створення державного органу, який би контролював роботу екологічної стандартизації та сертифікації та їх достовірність шляхом повторного аналізу продукції на використання ГМО, і в разі фальсифікування мав право залишити товаровиробника без відповідного маркування продукту та в повторному разі притягти недобросовісного товаровиробника до адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Список літератури:

1. Більшість споживачів бажають купувати більш дорогі екологічно чисті товари // РБК-Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/bolshinstvo-potrebiteley-zhelayut-pokupat-boleedogoye-13092010114400>.
2. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский // Под ред. А. Л. Яншина. – Москва: Наука, 1991. – 271 с.
3. Грабинський І. М. Світова економіка як глобальна еколого-економічна система / І. М. Грабинський // Вісник Львівського ун-ту. Серія Міжнародні відносини. – 2002. – Вип. 7. – С. 82-90.
4. World Economic Forum Global Risks Report 2018. Available at: <http://reports.weforum.org/global-risks-2018/>.
5. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – Ст. 218.
6. Завадський Й. С. Економічний словник / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. – К.: Кондор, 2006. – 355 с.
7. Закон України «Про стандартизацію» // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 31. – Ст. 1058.

8. Орган екологічної сертифікації та маркування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecolabel.org.ua>.

Москаленко Е.С.

Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ СТАНДАРТИЗАЦИЯ И СЕРТИФИКАЦИЯ: СРАВНЕНИЕ УКРАИНЫ И ЕС

Аннотация

В статье определены факторы, способствовавшие интенсификации процесса по контролю уровня загрязнения окружающей природной среды и продвижению экологически чистых продуктов. Кроме того, установлено, что экологические потребности общества непосредственно выражаются в наличии экологически чистой продукции. Проведен ретроспективный анализ развития стандартизации и сертификации. Также, приведен сравнительный анализ работы экологической стандартизации и сертификации Украины и ЕС, который показал её основные недостатки. На их основе предложено внести существенные изменения в законодательную базу Украины и ЕС, в том числе это касается контролирующего органа, который бы проверял экологическую маркировку продукции на уровень экологичности.

Ключевые слова: эколого-экономический кризис, конкурентоспособность, стандартизация, сертификация, эко-тенденция, экологическая маркировка.

Moskalenko K.S.

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky

ECOLOGICAL STANDARDIZATION AND CERTIFICATION: COMPARISON OF UKRAINE AND THE EU

Summary

The article identifies the factors that contributed to the intensification of the process of the level of pollution of the environment control and promotion of environmentally friendly products. In addition, it is established that ecological needs of society are directly expressed in the availability of environmentally friendly products. A retrospective analysis of the development of standardization and certification are conducted. Also, a comparative analysis of the work of environmental standardization and certification of Ukraine and the EU is presented, which showed its main disadvantages. On their basis, it is proposed to make significant changes to the legislative framework of Ukraine and the EU, in particular as regards the controlling body, which would check the earmarked products for the level of environmental friendliness.

Keywords: ecological and economic crisis, competitiveness, standardization, certification, eco-trend, environmental labeling.